

4. Актуальні проблеми теорії держави та права : навчальний посібник / Є. В. Білозьоров та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. 260 с.
5. Жинкин С. А. Психологические проблемы эффективности права : монография. Санкт-Петербург : Юридический центр–Пресс, 2009. 376 с.
6. Куракін О. М. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель : дис. ... докт. юрид. наук. : 12.00.01. Харків, 2016. 436 с.
7. Гальчук Р. Л. Механізм правового регулювання пограничної діяльності: сутність, структура і критерії ефективності : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Белгород, 2008. 188 с.
8. Якутова М. А. Механізм правового регулювання межбюджетних відносин держави і муніципальних образів в Російській Федерації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 : Москва, 2004. 216 с.
9. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 448 с.

ІВАНЧУК Наталія Віталіївна,
старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ВЗАЄМНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ І ДЕРЖАВИ

Провідну роль у змісті соціальної відповідальності відіграє юридична відповідальність, що пронизує зміст взаємної відповідальності особи і держави. Як вважає В. С. Венедіктів “... ключ до правильного розуміння юридичної відповідальності дає поняття соціальна відповідальність”.

Юридична відповідальність – це фундаментальне поняття юриспруденції, в якому чітко виражена сутність права, найважливіші риси взаємної відповідальності особи і держави.

Аналіз наукової літератури показує, що не тільки вчені-фахівці загальної теорії держави та права у своїх працях приділяють пильну увагу розробці поняття “юридична відповідальність”, й фахівці інших наук.

До недавнього часу проблеми юридичної відповідальності досліджувалися у відриві від поняття соціальної відповідальності. Сьогодні такий підхід вважається методологічно неправильним, він не сприяє науковому обґрунтуванню змісту юридичної відповідальності в демократичному суспільстві.

У демократичній, соціальній, правовій державі поняття “юридична відповідальність” полягає в обов’язку індивіда діяти відповідно до вимог

суспільства, держави, колективу і водночас вимагати виконання певних обов'язків й іншу сторону. В Україні, як демократичній, соціальній, правовій державі, законодавці зобов'язані приймати тільки правові закони (це стосується й інших посадових осіб, уповноважених видавати нормативні акти), а суди – забезпечувати верховенство права і не допускати можливості використовувати нормативні акти, що суперечать природному праву.

У зв'язку з цим в юридичній літературі юридична відповідальність розглядається переважно в двох аспектах:

1. Позитивна юридична відповідальність – “...сумлінне виконання своїх обов'язків перед громадянським суспільством, демократичною, соціальною, правовою державою, колективом людей та окремою особою”; “...морально осмислене, позитивне ставлення до своїх обов'язків”; “...обов'язок суб'єкта сумлінно виконувати свої обов'язки, передбачені правом”; “...обов'язок здійснювати передбачену нормою права корисну для суспільства діяльність”.

Позитивна юридична відповідальність, як правило, витікає із законів і здійснюється в рамках загальних правовідносин. Її призначення – спрямовувати поведінку суб'єктів права у необхідному напрямі, вказувати вид, форму і мету діяльності.

2. Негативна, ретроспективна, чи охоронна відповідальність, передбачає “...покарання за злочини, за невиконання чинного законодавства”. Вона характеризує специфічні правовідносини між державою і правопорушником унаслідок державно-правового примусу, характеризується засудженням протиправного діяння суб'єкта правопорушення, покладанням на останнього обов'язку зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового, організаційного характеру за вчинений злочин.

Дискусійним сьогодні в науці є питання про іншу форму реалізації юридичної відповідальності – позитивної (добровільної, перспективної). Точки зору вчених щодо визначення цієї форми відповідальності є суперечливими – від її повного неприйняття до визнання її як визначальної. Але зазвичай в юридичній науці існування позитивної відповідальності ставиться під сумнів.

Слід зазначити, що позитивна і негативна юридична відповідальність – не два різних явища, а дві сторони одного і того ж явища, дві взаємовиключні протилежності. Позитивна відповідальність без негативної не змогла б виконувати свої регулятивні функції, мала б формальний характер.

Передумовою статусної відповідальності є державно-правове визначення стану особи в суспільстві, її правовий статус. Вона ґрунтується на приписах норм права, і попередньо була покладена на відповідних суб'єктів. Державно-правове закріплення статусної відповідальності і її реалізації мають місце до факту правопорушення.

Деякі вчені-юристи, фахівці філософії права, які досліджували питання “позитивної юридичної відповідальності”, намагалися розкрити її зміст у психологічному аспекті. Психологічний підхід має декілька різновидів. Так, З. А. Астеміров розглядає суб'єктивні і об'єктивні сторони відповідальності. Під об'єктивною стороною відповідальності він розуміє вираження нормативно сформульованої вимоги і використання санкцій як позитивного, так і

негативного характеру. Суб'єктивна сторона відповідальності, на його думку, являє собою "...перекручення вказаної вимоги у свідомості особистості й психології людської спільноти, засвоєння ними соціальних норм та імперативів, формування у них соціально позитивної мотивації і, нарешті, приведення у відповідність із соціальними нормами і вимогами своєї поведінки, практичної життєдіяльності (образу життя), а у випадку порушення даних норм і вимог – реальну підзвітність відповідній інстанції і необхідність використання негативної санкції вимогливого характеру”.

Таке розуміння відповідальності не відрізняється від вузької трактовки відповідальності, в якій визначальну роль відіграють диспозиція і санкція норми. Широке розуміння відповідальності, хоч і включає в себе суб'єктивне переживання, ґрунтується на вказівках норм відповідальності, не обмежується ними, а виводить дослідження на більш високу ступінь існування психічної діяльності й відповідної поведінки.

***КОЛОДІЙ** **Анатолій Миколайович,**
професор кафедри конституційного права та прав
людини Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, член-
кореспондент Національної академії правових наук
України, заслужений юрист України*

КОПЕЙЧИКОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ – ВИДАТНИЙ ПРЕДСТАВНИК ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Копейчиков В. В. у 1945 – 1948 рр. навчався у Харківському юридичному інституті (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), у якому перші два курси закінчив екстерном та продовжив навчання в аспірантурі цього закладу, яку під науковим керівництвом професора Сливницького В. І. успішно закінчив у жовтні 1951 р. Саме у цьому вищому навчальному закладі відбувається його формування не лише як вченого і педагога, а й як організатора навчально-виховного процесу, громадського діяча. Водночас він проводив активну громадську роботу у Харківському юридичному інституті (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), неодноразово обирався у керівні органи різних громадських організацій

